

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2 [19.]**Ο Όρκος του Κρητικού και η Έσχατη Κρίση****Το περιεχόμενο**

Ο αφηγητής διακόπτει ξαφνικά τη διήγησή του και στρέφεται ευθέως προς τους υποθετικούς ακροατές του, διαβεβαιώνοντάς τους ότι όσα θα αφηγηθεί στη συνέχεια είναι απολύτως αληθή. Για να δώσει μάλιστα μεγαλύτερη ισχύ στα λεγόμενά του, δίνει έναν τριπλό όρκο: ορκίζεται α) στα τραύματα που δέχθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου, β) στους συντρόφους του που σκοτώθηκαν μαχόμενοι και γ) στην ψυχή ενός αγαπημένου προσώπου, που ο θάνατός του προκάλεσε σ' αυτόν μεγάλο πόνο.

Ωστόσο και μετά τον όρκο, ο αφηγητής δεν πιάνει το νήμα της κύριας αφήγησης αλλά προχωρά σε μια νέα παρέκβαση μεταφέροντάς μας αυτή τη φορά σε έναν μεταφυσικό χωροχρόνο: καλεί τη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας να σαλπίσει, και φαντάζεται ότι έχει μεταφερθεί στο Τέλος των Αιώνων. Σκίζει το σάβανο της αγαπημένης του, μεταβαίνει γρήγορα στην Κοιλιάδα Ιωσαφάτ (όπου κατά τα ιερά κείμενα θα λάβει χώρα η Έσχατη Κρίση) και συνομιλεί με τις ψυχές των αναστημένων· τους ρωτά αν είδαν κάπου την αγαπημένη του και εκείνοι του απαντούν ότι την έχουν συναντήσει: πριν το πρωί είχε βγει χαρούμενη στην Πύλη του Παραδείσου ψάλλοντας ύμνους για την Ανάσταση και έδειχνε ανυπομονησία να μπει στο σώμα της, ενώ την ίδια ώρα η γη κι ο ουρανός άκουγαν σαστισμένοι το τραγούδι της (ή τη φωνή του Θεού). Πριν από λίγο μάλιστα την είδαν πάλι να περιφέρεται βιαστική αναζητώντας κάποιον.

Ενότητες

(α) Ο Όρκος του Κρητικού (στ.1-4)

(β) Η Έσχατη Κρίση (στ.5-18)

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :**Ο Όρκος του Κρητικού (στ. 1-4)****Η λειτουργία του Όρκου**

Ο Όρκος έχει τριπλή λειτουργία μέσα στο ποίημα:

- Έχει ως στόχο να πείσει τους υποθετικούς ακροατές αλλά και τους αναγνώστες ότι όσα θα αφηγηθεί παρακάτω ο Κρητικός (Αποσπάσματα 3, 4, 5), όσο εξωπραγματικά και αν φαίνονται, είναι απολύτως αληθή.
- Ειδικότερα οι στ.2-3 δίνουν σημαντικές πληροφορίες (α) για το παρελθόν του ήρωα στην Κρήτη (β) καθώς και για τις αξίες που όριζαν εκείνη την εποχή το ήθος του ήρωα (θάρρος, αγωνιστικότητα, συντροφικότητα) .
- Επίσης με το στ.4 οι αναγνώστες προιδεάζονται για το θάνατο της κόρης, ο οποίος θα γίνει γνωστός στο τέλος του ποιήματος.

- Τέλος εισάγονται κάποια θέματα που έχουν κεντρική θέση σε ολόκληρο το ποίημα (π.χ. το θέμα της πατρίδας, της αγωνιστικότητας, του θανάτου και εμμέσως του έρωτα).

Η δομή του Όρκου

Ο Όρκος ακολουθεί το δομικό μοτίβο των Τριών, γνωστό από τα δημοτικά τραγούδια: Ο Κρητικός ορκίζεται σε τρία «ιδανικά», καθένα από τα οποία καλύπτει έναν στίχο. Συνολικά δηλαδή ο Όρκος καλύπτει τρεις στίχους (2-4). Και οι τρεις αυτοί στίχοι εισάγονται με το ομοϊκό μόριο «Μα...».

Στις περιπτώσεις όπου ισχύει ο Νόμος των Τριών υπάρχει συνήθως μια ανιούσα διαβάθμιση: το τελευταίο στοιχείο από τα τρία είναι το πιο σημαντικό. Μπορούμε συνεπώς να υποθέσουμε ότι από τις τρεις συμφορές στις οποίες αναφέρεται ο Κρητικός, αυτή που βαραίνει περισσότερο είναι ο θάνατος της αρραβωνιαστικιάς του.

Τα θεματικά μοτίβα

Στον Όρκο του Κρητικού που ισοδυναμεί με τριπλή έκκληση εμπίστευσης συναντούμε κάποια θεματικά μοτίβα που έχουν καθοριστική θέση μέσα στο ποίημα:

- (α) τα θέματα της πατρίδας και της αγωνιστικότητας: στους στ.2-3 τονίζεται ότι ο Κρητικός έχει αγωνιστεί σκληρά στο παρελθόν για την απελευθέρωση της πατρικής γής. Ο αγώνας αυτός ασφαλώς είχε ως τίμημα ένα πλήθος τραυμάτων («πολλές λαβωματιές») αλλά και έμψυχων απωλειών («τους συντρόφους πόπεσαν»). Αυτό το τελευταίο στοιχείο συνεπώς μας εισάγει και στο θέμα του θανάτου.
- (β) το θέμα του θανάτου: στον στ.3 γίνεται λόγος για το θάνατο κάποιων συντρόφων του («τους συντρόφους πόπεσαν») ενώ στο στ.4 ο αφηγητής-ήρωας αναφέρεται στο θάνατο ενός πολυαγαπημένου προσώπου. Ο τελευταίος αυτός θάνατος μάλιστα φαίνεται να έχει λειτουργήσει καταλυτικά στον ψυχικό κόσμο του ήρωα («την ψυχή που μ'έκαψε τον κόσμο απαρατώντας»). Στο στ.4 μάλιστα παράλληλα με το θέμα του θανάτου εισάγεται εμμέσως και το θέμα του έρωτα, αφού εκ των υστέρων μαθαίνουμε ότι το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται εδώ ο Κρητικός είναι η αρραβωνιαστικιά του.

Εκφραστικά Μέσα

Υπάρχουν τρεις μεταφορές:

(α) μόφαγαν τα στήθια

(β) πόπεσαν...πολεμώντας

(γ) μ'έκαψε

Οι μεταφορές αυτές αναδεικνύουν τις συνέπειες που είχε ο αγώνας του Κρητικού –ίσως και του ανθρώπου γενικότερα– για την προάσπιση των ιδανικών του και σκιαγραφούν τον τσακισμένο εσωτερικό του κόσμο. Ιδιαίτερως η τελευταία μεταφορά υπογραμμίζει το μέγεθος της αγάπης του αφηγητή-ήρωα προς την αρραβωνιαστικιά του αλλά και το ψυχικό κόστος που είχε γι'αυτόν ο θάνατός της.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ :**Η Έσχατη Κρίση (στ. 5-18)****Η Σύνδεση της Ενότητας με τα προηγούμενα**

Οι στίχοι 5-18 του δεύτερου αποσπάσματος αποτελούν *παρέκβαση* και φαίνονται να απομακρύνονται αισθητά από τη ροή των γεγονότων της κύριας αφήγησης. Υπάρχουν ωστόσο κάποια στοιχεία που συνδέουν την παρέκβαση αυτή με τους στίχους που προηγήθηκαν:

- (α) Στο στ.4 του 2^{ου} αποσπάσματος ο Κρητικός αναφέρθηκε υπαινικτικά στο θάνατο της αγαπημένης του. Η μεγάλη του επιθυμία να την ξανασυναντήσει τον μεταφέρει *συνερισμικά* στον Παράδεισο, όπου εγκατοικεί πλέον η ψυχή της. Όσον αφορά στο χρόνο, επιλέγεται η ώρα της Έσχατης Κρίσης, γιατί τότε θα μπορέσει να την δει πάλι και να ενωθεί μαζί της σ'έναν αιώνιο γάμο. Γέφυρα για τη μετάβαση αποτελεί το μοτίβο του θανάτου, που εμφανίζεται στο στ.4: από το θέμα του θανάτου λοιπόν ο ποιητής περνά στο μεταθανάτιο μεταφυσικό τοπίο των στ. 5-18.
- (β) Οι στ.5-18 συνδέονται επίσης και με το απόσπασμα 1 [18.]: Το κοσμογονικό τοπίο του πρώτου αποσπάσματος (αστραπές, βροντές, τρικυμία, απόλυτο σκοτάδι) έχει ήδη δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα βιβλικής καταστροφής, καθιστώντας ομαλή τη μετάβαση στο μεταφυσικό τοπίο αυτής της ενότητας. Γέφυρα για τη μετάβαση αυτή αποτελεί κυρίως το μοτίβο της φωτιάς: το πρώτο απόσπασμα έκλεινε με τις τρεις αστραπές και εδώ γίνεται λόγος για το φλεγόμενο κόσμο (στ.9 και 16).

Το θεολογικό έρεισμα της Ενότητας

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνονται πάρα πολλές αναφορές σε θρησκευτικές αντιλήψεις που σχετίζονται με τη μεταθανάτια ζωή. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για:

- (α) την αθανασία της ψυχής
 (β) τη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας (στ.5)
 (γ) την Κοιλάδα Ιωσαφάτ (στ.7)
 (δ) το κάψιμο του Κόσμου και τη δημιουργία ενός νέου ουρανού (στ.9,16)
 (ε) τον Παράδεισο (στ.12)
 (στ) την εν σαρκή ανάσταση των νεκρών (στ.13-14)

Οι θρησκευτικές αυτές αναφορές αναδεικνύουν επίσης τη σχέση της ενότητας με τη θεματική της Επτανησιακής Σχολής (Βλ. Εισαγωγικά στο Σολωμό).

Η λειτουργία της Ενότητας

Η εννοιακή σύλληψη της Έσχατης Κρίσης από τον Κρητικό, αν και χρονικά μας μεταφέρει στο απώτατο μέλλον, τοποθετείται ωστόσο στην αρχή σχεδόν της αφήγησης. Η τοποθέτησή της στη θέση αυτή έχει πολύ συγκεκριμένους λειτουργικούς λόγους:

Γιάννης Στούπας

- Με τη μετάβαση του ήρωα στην Κοιλιάδα Ιωσαφάτ προσημαίνεται ο θάνατος της αγαπημένης του.
- Παράλληλα με τη μετάβαση σε ένα μεταφυσικό χωροχρόνο (Παράδεισος, Κοιλιάδα Ιωσαφάτ, Έσχατη Κρίση) προετοιμάζεται ο ακροατής / αναγνώστης για τις μεταφυσικές εμπειρίες του ήρωα που θ' ακολουθήσουν (Φεγγαροντυμένη, εξωκοσμικός ήχος).
- Μέσω των πυκνών θρησκευτικών αναφορών δηλώνεται από την αρχή η βαθιά θρησκευτικότητα του ήρωα και τα ενορατικά του χαρίσματα. Λόγω των χαρακτηριστικών του αυτών μάλιστα ο ήρωας-αφηγητής αποκτά αξιοπιστία.

Η δομή της Ενότητας

Μετά από δύο σύντομους εισαγωγικούς στίχους (5-6) ακολουθεί ένας διάλογος ανάμεσα στον Κρητικό και στις ψυχές των αναστημένων. Ο διάλογος αυτός (που είναι και ο μοναδικός αμφίδρομος διάλογος μέσα στο ποίημα) αποτελείται από μια ερώτηση του Κρητικού (στ.7-10) και από την απάντηση των «αχνών αναστημένων» (στ.11-18).

Χαρακτηριστικό στοιχείο της δομής της παρένθετης ενότητας είναι το σχήμα υποφοράς-ανθυποφοράς («Μην είδετε...» [στ.7], «...την είδαμε...» [στ.11]), το οποίο είναι ιδιαίτερα συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια.

Τα χαρακτηριστικά του μεταφυσικού τοπίου

Είναι ιδιαίτερος χαρακτηριστικό το γεγονός ότι για την περιγραφή του μεταφυσικού χωροχρόνου και των ψυχών χρησιμοποιούνται στοιχεία του επίγειου κόσμου («πρωί», «λουλούδια», «τραγούδια», «θύρα», «κορμί», «σαλεύει», «κοιτάζει»), με αποτέλεσμα ο κόσμος των νεκρών να μοιάζει με τον επίγειο και οι νεκροί με τους ζωντανούς (όπως ακριβώς συμβαίνει και στα δημοτικά τραγούδια).

Τα χαρακτηριστικά της Κόρης

Σ' αυτό το τμήμα του ποιήματος η αρραβωνιαστικιά του Κρητικού ως πρόσωπο της ιστορίας έχει κυρίαρχο ρόλο. Ωστόσο κυριαρχεί μέσα από τις περιγραφές άλλων, ενώ εξακολουθεί να είναι βουβό πρόσωπο και να παραμένει ανώνυμη. Τα βασικά χαρακτηριστικά που της αποδίδονται είναι:

- (α) η ομορφιά συνυφασμένη με την ηθική τελειότητα (στ.7)
- (β) η αγνότητα (στ.11)
- (γ) ευφρόσυνη διάθεση («εβγήκε με τραγούδια» [στ.12], «χαροποιά η φωνή της» [στ.13])
- (δ) ανυπομονησία για την ενσάρκωσή της (στ.14)
- (ε) ανυπομονησία για κάτι άλλο το οποίο δε διευκρινίζεται (στ.17-18)

Τα συναισθήματα του Κρητικού και της Κόρης

Αν και έχουμε μεταφερθεί στο απώτατο μέλλον ο αμοιβαίος έρωτας ανάμεσα στον Κρητικό και την αγαπημένη του παραμένει σφοδρός. Συγκεκριμένα:

Ο Κρητικός:

Γιάννης Στούπας

- επιθυμεί πολύ να τη συναντήσει, όπως μαρτυρά η ερώτηση που κάνει στις ψυχές των αναστημένων (στ.7)
- ομολογεί την αγάπη του, η οποία παρέμεινε αμείωτη στη διάρκεια του χρόνου («σαν πρώτα εγώ την αγαπώ»). Η αγάπη αυτή μάλιστα φαίνεται να είναι το μοναδικό πράγμα από τον ουρανό και τη γη, που έμεινε ίδιο και अपαράλλαχτο (στ.9)
- εκφράζει την επιθυμία να κριθεί μαζί της ενώπιον του Θεού («θα κριθώ μ'αυτήνη»)

Η Κόρη:

- δείχνει χαρούμενη για την Ανάσταση και ανυπόμονη να ενσαρκωθεί (στ.12-14). Αυτή η χαρά και η ανυπομονησία ίσως οφείλεται στην επικείμενη συνάντησή της με τον Κρητικό.
- παρουσιάζεται να αναζητά με αδημονία κάποιον (στ.17-18). Μπορούμε εύλογα να εικάσουμε ότι το πρόσωπο αυτό είναι ο Κρητικός.

Τα θεματικά μοτίβα

“Nel Cretense e l'amore divinizzato”	D.Solomos
«Στον Κρητικό είναι ο θεοποιημένος έρωτας»	Δ.Σολωμός

Στην παρέκβαση της Έσχατης Κρίσης διαπλέκεται με έναν ιδιότυπο τρόπο το θέμα της θρησκείας με το θέμα του έρωτα: Ο ποιητής, βασισμένος σε ιερά κείμενα και θρησκευτικές παραδόσεις, στήνει ένα μεταφυσικό σκηνικό, μέσα στο οποίο φαίνεται ότι θα τοποθετήσει σε κεντρική θέση θέματα αμιγώς θρησκευτικά (Συντέλεια του Κόσμου, Έσχατη Κρίση). Η Συντέλεια του Κόσμου όμως αποτελεί απλά το σκηνικό της δράσης και η Έσχατη Κρίση μόνο μνημονεύεται χωρίς να πραγματοποιείται. Το θέμα της θρησκείας συνεπώς αποτελεί το πλαίσιο. Κεντρικό θέμα της ενότητας είναι ο έρωτας του Κρητικού και της αγαπημένης του, ο οποίος εντασσόμενος μέσα σ'έναν μεταφυσικό χωροχρόνο, ξεπερνά την επίγεια θνητή του μορφή, υψώνεται σε ένα μεταφυσικό επίπεδο και αποκτά υπερκόσμιες διαστάσεις.

Συναφές με τα παραπάνω είναι και το θέμα της γυναίκας, όπως εκφράζεται μέσα από την αγαπημένη του Κρητικού. Η μορφή της, η οποία κυριαρχεί μέσα στο απόσπασμα, παρουσιάζεται εξιδανικευμένη. Οι εξιδανικευμένες γυναικείες μορφές, που αποτελούν κοινό στοιχείο τόσο του κλασικισμού όσο και του ρομαντισμού, συναντώνται πολύ συχνά στην ποίηση του Σολωμού.

Εκφραστικά Μέσα

Προσωποποιήσεις: «Λάλησε Σάλπιγγα!» [στ.5]

«Ο ουρανός ... αγρίκαε σαστισμένος» [στ.15]

Μεταφορές: «σχιζώ δρόμο» [στ.6]

«της τρέμαν τα λουλούδια» [στ.11]

Σχήμα κατεξοχήν: «μην είδετε την ομορφιά» (αντι «την όμορφη») [στ.7]

Σχήμα υποφοράς-ανθυποφοράς: «Μην είδετε...» [στ.7], «...την είδαμε...» [στ.11]

Πολυσύνδετο: κι εγώ...και σχιζώ...και τς αχνούς [στ.5-6]

Παρήχηση του -λ-: Λάλησε Σάλπιγγα! [στ.5]

- Πρέπει επίσης να τονιστεί η τριπλή χρήση του δραματικού Ενεστώτα σε δύο σημεία του αποσπάσματος («τινάζω», «σχιζώ», «κράζω» [στ.5-6] και «σαλεύει», «κοιτάζει»,

«γυρεύει» [στ.17-18]), μέσω της οποίας το νόημα των εν λόγω στίχων αποδίδεται με παραστατικότητα.

- Το κυριότερο εκφραστικό μέσο της ενότητας είναι ωστόσο η πλούσια εικονοποιία, που μας μεταφέρει σε έναν μεταφυσικό χώρο. Συγκεκριμένα:
 - (α) Ο ήχος της Σάλπιγγας που εντείνεται με την παρήχηση του -λ- και προκαλεί δέος (ακουστική εικόνα).
 - (β) Ο ήρωας που σχίζει το σάβανο της αγαπημένης του (οπτική εικόνα)
 - (γ) Ο ήρωας καθώς τρέχει προς την Κολλάδα Ιωσαφάτ (οπτική εικόνα)
 - (δ) Ο ήρωας καθώς συνομιλεί με τους αναστημένους νεκρούς (οπτικό-ακουστική εικόνα)
 - (ε) Ο καπνός που ανεβαίνει από τη γη (οπτική εικόνα)
 - (στ) Η κόρη με τα λουλούδια που τρέμουν στα χέρια της (μεταφορική οπτική εικόνα)
 - (ζ) Η κόρη που τραγουδά έξω από την Πύλη του Παραδείσου (οπτικο-ακουστική εικόνα)
 - (η) Ο σατισμένος ουρανός (φανταστική οπτική εικόνα)
 - (θ) Ο κόσμος που καίγεται (οπτική εικόνα)
 - (ι) Η κόρη που περπατά γρήγορα γυρεύοντας τον αγαπημένο της (εικόνα οπτική και κινητική)

Αφηγηματολογικές παρατηρήσεις για ολόκληρο το απόσπασμα

- Τόσο ο όρκος του Κρητικού όσο και η ενότητα της Έσχατης Κρίσης ξεφεύγουν από τη ροή της κύριας αφήγησης. Συνεπώς αποτελούν παρεκβάσεις.
- Με το στ.1 μεταβαίνουμε στο παρόν της αφήγησης, δηλαδή στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο Κρητικός ζει ως πρόσφυγας μακριά από την πατρίδα του. Το παρόν της αφήγησης όμως βρίσκεται μετά το παρόν της ιστορίας (=χρόνος ναυαγίου). Άρα ο στ.1 λειτουργεί ως πρόληψη.
- Με τους στ.2-3 πηγαίνουμε πριν από το ναυάγιο (αναδρομή)
- Στο στ.4 γίνεται λόγος για το θάνατο της κόρης (πρόληψη/προσήμανση).
- Ολόκληρη η δεύτερη ενότητα (στ.5-18) αναφέρεται στο απώτατο μέλλον. Συνεπώς αποτελεί πρόληψη.
- Χαρακτηριστική είναι η απόστροφή του Κρητικού προς ένα υποθετικό ακροατήριο (στ.1), που δίνει στο ποίημα δραματικό χαρακτήρα.
- Πρέπει επίσης να επισημανθεί η χρήση του διαλόγου. Ο διάλογος ανάμεσα στον Κρητικό και στους «αχνούς αναστημένους» είναι και ο μοναδικός αμφίδρομος διάλογος μέσα στο ποίημα.
- Τέλος στην ενότητα συναντάται η περιγραφή (του άλλου Κόσμου, της κοπέλας κλπ).